

การศึกษาศักยภาพสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาเส้นทาง
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคลองบางพรหมและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง
เขตตลิ่งชันและทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร¹

The Study of the Built Environment Potential for Cultural
Tourism Development around Bang Phrom Canal,
Taling Chan and Thawi Watthana Districts, Bangkok

อัสตาดารณ์ เกียรติธวัช² ปฎิพล ยอดสุรางค์³
Asadapon Kiatthanawat² Patiphol Yodsurang³

Received: May 16, 2023

Revised: March 4, 2024

Accepted: March 11, 2024

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งน้ำได้รับความนิยมมากขึ้นจากคนเมือง จาก
การเพิ่มขึ้นของตลาดน้ำ และการเพิ่มขึ้นของธุรกิจการเช่าเรือคายัคพายชมวิถีชีวิต ส่งผลให้

¹ งานวิจัยนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (This project is funded by National Research Council of Thailand (NRCT))

² นิสิตปริญญาโท หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Master of Architecture (Built Environment), Faculty of Architecture, Kasetsart University) E-mail: asadaporn.aui@gmail.com

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (Department of Architecture, Faculty of Architecture, Kasetsart University) E-mail: patiphol.y@ku.th

พื้นที่คลองบางพรหมและคลองที่เชื่อมต่อในเขตตลิ่งชันและทวีวัฒนา มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่หลายจุดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งนำมาเป็นวัตถุประสงค์ในการสำรวจศึกษาศักยภาพสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างสายคลองบางพรหมและคลองที่เชื่อมต่อกัน นำมาวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพที่สะท้อนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการวิจัยเชิงปริมาณผสมผสานกับการสำรวจพื้นที่ โดยใช้ทฤษฎีภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์จัดการรูปแบบของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง นำเสนอผ่านแผนที่ที่มีการซ้อนทับกัน (overlay analysis) เพื่อหาความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมกับพื้นที่ในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2566 สรุปศักยภาพเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของคลองบางพรหมได้ดังนี้ ช่วงต้นคลองบางพรหมมีรูปแบบการท่องเที่ยวชมทัศนียภาพเมืองริมคลองที่มีการผสมผสานสถาปัตยกรรมบ้านสวน สามารถสะท้อนรูปแบบวิถีชีวิตริมคลองได้อย่างแท้จริง จากองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์จำนวนมาก ส่วนพื้นที่ปลายคลองบางพรหมมีองค์ประกอบภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์น้อย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สีเขียวมากสลับกับบ้านสวน เหมาะสำหรับพายเรือเพื่อการออกกำลังกาย หรือการพายเรือระยะไกล

คำสำคัญ: การท่องเที่ยว, สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง, คูคลอง, คลองบางพรหม, การสำรวจอย่างรวดเร็ว

Abstract

The increasing popularity of water-based tourism among urban residents, driven by the rise of floating markets and the flourishing business of renting kayaks for a cultural lifestyle experience, has led to transformations in several areas around Bang Phrom Canal and connecting canals in the Taling Chan and Thawi Watthana districts. These changes aim to accommodate both land and water tourism. This research, a mixed-method quantitative study combined with area exploration, employs the theory of Historic Urban Landscape to manage the patterns of cultural environmental creations. Presented through overlaid

maps and overlay analysis, it sought cultural relationships with the areas during January 2023. Summarizing the cultural tourism potential of the Bang Phrom Canal could be divided into two sections. The first half or the near section of Bang Phrom Canal exhibits a tourist-friendly urban riverside landscape blending garden house architecture, reflecting authentic canal-side lifestyles. Meanwhile, the outlying section of Bang Phrom Canal features fewer historical urban landscape elements, mostly green spaces interspersed with garden houses, suitable for activities like kayaking or long-distance boat rides.

Keywords: Tourism, Built Environment, Canals, Bang Phrom Canal, Rapid Survey

บทนำ

ในปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกำลังฟื้นตัวจากวิกฤตการณ์โควิด 19 เกิดเทรนด์การท่องเที่ยวแบบใหม่ขึ้น พฤติกรรมของผู้คนเปลี่ยนไป ออกเที่ยวตามสถานที่ใกล้ตัวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ อาจเป็นสวนสาธารณะ ตลาดริมคลอง หรือแม่น้ำสายต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ที่สามารถขับรถเที่ยวเองได้ ผู้คนยังกังวลและสนใจในความปลอดภัยด้านสุขภาพ จึงหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่มีผู้คนแออัด กิจกรรมกลางแจ้งหรือกิจกรรมที่อยู่ในพื้นที่เปิดโล่งจึงได้รับความนิยมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการขี่ม้า เดินเขา พายเรือคายัค สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ เป็นต้น (Rehab, 2022) พื้นที่คลองบริเวณฝั่งธนบุรีในเขตตลิ่งชันและทวีวัฒนา เป็นหนึ่งในเส้นทางกิจกรรมที่ได้รับความนิยมมากขึ้นเห็นได้จากการลงทุนของภาคเอกชน หลายบริษัทนำเที่ยวมีการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำในคลองต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก โดยคลองที่ได้รับความนิยมมีทั้งหมด 5 สาย ได้แก่ คลองบ้านไทร คลองวัดโพธิ์ คลองบางพรหม คลองบางน้อย และคลองบางเชือกหนัง มีตลาดน้ำหลายแห่งที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ได้แก่ ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ตลาดน้ำวัดสะพาน และตลาดน้ำตลิ่งชัน เป็นจุดรับนักท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ทำหน้าที่กระจายนักท่องเที่ยวไปตามคลองทั้ง 5 สาย โดยมีการสนับสนุนและโปรโมตการท่องเที่ยวริมคลองจากทางภาครัฐ รัฐวิสาหกิจและเอกชน ได้แก่ โครงการ

พัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่สายคลองประวัติศาสตร์มีการสนับสนุนคลองหัวฝั้งธนบุรี โดยกรุงเทพมหานคร ยุวพัฒนารักษ์ถิ่น-ปลุกรักชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม คลองบางพรหม โดยมหาวิทยาลัยสยามและธนาคารออมสิน เป็นต้น ซึ่งพื้นที่คลองแต่ละสายมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทั้งแบบที่เป็นนักท่องเที่ยวจำนวนมาก (Mass tourism) และแบบการท่องเที่ยวทางเลือก (Alternative tourism) ส่วนคลองบางพรหมเป็นคลองที่ยังไม่มีการศึกษาในงานวิจัยเชิงพื้นที่ด้านการท่องเที่ยวและพื้นที่ทางกายภาพของคลองยังไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากคลองบางพรหมเป็นคลองหลักในการสัญจรของชุมชน บ้านบางหลังไม่ติดถนนใช้พื้นที่วัดเป็นทางเข้าออก ส่งผลให้ชุมชนยังเชื่อมกับวัดอย่างเหนียวแน่น มีเรือขายอาหารปรุงสุกและผักสดวิ่งขายตลอดทั้งวัน เป็นเอกลักษณ์และจุดขายสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากตลาดน้ำคลองลัดมะยม จึงได้ทำการศึกษาและสำรวจเก็บข้อมูลสภาพพื้นที่ทางกายภาพ (รูปแบบสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง) ริมหคลองบางพรหมเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและความเป็นไปได้ที่แตกต่างกับพื้นที่ริมคลองสายอื่น เพื่อเป็นฐานข้อมูลสู่แนวทางการพัฒนาพื้นที่ริมคลองเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และช่วยสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่

วัตถุประสงค์การศึกษา

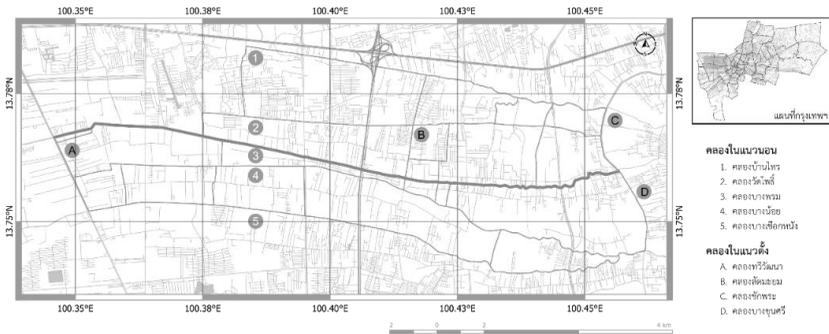
การสำรวจเพื่อศึกษาศักยภาพสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างสายคลองบางพรหมและคลองที่เชื่อมต่อกัน เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพในรูปแบบแผนที่ เพื่อเป็นฐานข้อมูลแนวทางการพัฒนาพื้นที่ริมคลองในด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

พื้นที่การศึกษา

พื้นที่ริมคลองบางพรหมตลอดทั้งสายคลอง มีจุดเริ่มต้นตั้งแต่คลองชักพระ ที่อยู่ทางทิศตะวันออก ยาวตลอดไปถึงคลองทวิวัฒนาที่อยู่ทางทิศตะวันตก อยู่ในเขตตลิ่งชันและทวิวัฒนา มีความยาวทั้งหมดประมาณ 12,140 เมตร กว้าง 6-8 เมตร และคลองลัดที่เชื่อมต่อไปยังคลองอื่น ๆ ในพื้นที่ เช่น คลองบ้านไทรและคลองวัดโพธิ์ ที่อยู่ทางทิศเหนือขึ้นไป

โดยมีคลองลัดมะยมเป็นคลองเชื่อมผ่าน และทางทิศใต้มีคลองบางน้อย บางเชือกหนัง โดยมีคลองลัดวัดสะพานและคลองลัดย่อยเป็นคลองที่เชื่อมผ่านกัน

คลองบางพรม (คลองหลักในการศึกษา)	ระยะทาง	12.14	กิโลเมตร
คลองบ้านไทร	ระยะทาง	7.8	กิโลเมตร
คลองวัดโพธิ์ หรือ คลองบางระมาด	ระยะทาง	9.4	กิโลเมตร
คลองบางน้อย	ระยะทาง	11.80	กิโลเมตร
คลองบางเชือกหนัง	ระยะทาง	12.54	กิโลเมตร

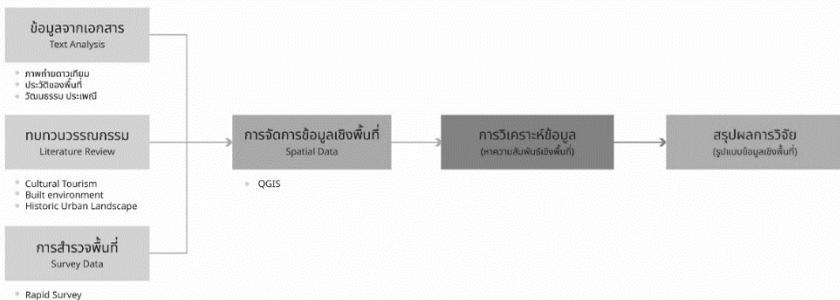
ภาพที่ 1 ภาพแผนที่แสดงตำแหน่งขอบเขตคลองที่ศึกษา
ที่มา อัสตการณ์ เกียรติธวัณน์, 2566

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาทางสังคม (Social science research) ในรูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) ผู้วิจัยได้ลงสำรวจอย่างรวดเร็ว (Rapid survey) และการสังเกตเชิงปริมาณ (Quantitative observation) เป็นลักษณะการสำรวจและสังเกตแบบมีโครงสร้างที่กำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจนก่อนลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ เป็นการบันทึกสภาพทางกายภาพที่เห็นประจักษ์โดยผู้วิจัย (ปฏิพล ยอดสุรางค์, 2562) มีขอบเขตการศึกษาการสำรวจทั้งในระดับเมือง ได้แก่

คลองบ้านไทร คลองวัดโพธิ์ คลองบางพรม คลองบางน้อย และคลองบางเชือกหนัง และการสำรวจที่เจาะจงในสายคลองบางพรมที่อยู่ในเขตดลิ่งชั้นและทวีวัฒนา

โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้ การค้นหาข้อมูลจากเอกสาร (Text Analysis) ภาพถ่ายทางอากาศ บันทึกทางประวัติศาสตร์ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) รวมทั้งข้อมูลจากการสำรวจอย่างรวดเร็ว (Survey Data) นำข้อมูลทั้ง 3 รูปแบบมาจัดการข้อมูลเชิงพื้นที่ โดยการแบ่งชั้นการเก็บข้อมูลทางกายภาพจากทฤษฎีภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ นำข้อมูลที่ได้มาแปลงเป็นแผนที่ผ่านโปรแกรม QGIS และนำชั้นข้อมูลข้างต้นมาซ้อนทับกัน (Overlay Analysis) เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น ลักษณะการเกาะกลุ่มของประเภทของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง สถานที่ท่องเที่ยว และโบราณสถาน เส้นทางการสัญจรทางเรือ อาหารที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย สรุปผลการศึกษาเป็นฐานข้อมูลลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เพื่อนำไปใช้เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของคลองบางพรมให้กับชุมชนการท่องเที่ยวในพื้นที่

ภาพที่ 2 ภาพแสดงกระบวนการทำงาน
ที่มา อัสตากรณ์ เกียรติธินวัฒน์, 2566

งานวิจัยนี้มีการแบ่งชั้นการเก็บข้อมูลทางกายภาพเพื่อง่ายต่อการจัดการข้อมูลทางเอกสารและการลงสำรวจพื้นที่ โดยใช้ทฤษฎีภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์จัดการรูปแบบของ

สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง (อธิบายเพิ่มเติมในส่วนบททวนวรรณกรรม) นำเสนอผ่านแผนที่ที่มีการซ้อนทับกัน ได้แผนที่ทั้งหมด 8 ชั้นข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงการจัดชั้นแผนที่เพื่อการเก็บข้อมูลทางกายภาพ

ลำดับ	รายการ ข้อมูล	การเก็บ รูปแบบใน แผนที่	ประเภทภูมิทัศน์ เมือง ประวัติศาสตร์	ลักษณะความหมาย จากองค์ประกอบ ของภูมิทัศน์เมือง ประวัติศาสตร์
แผนที่ระดับ Macroscale				
1	แผนที่ทาง ภูมิศาสตร์	ภาพถ่าย ภูมิประเทศ	จับต้องได้	ฉาก ทศนิยมภาพและ เส้นขอบฟ้า (พื้นที่ เปิดโล่ง)
2	แผนที่เส้นทาง สัญจร	เส้น	จับต้องได้	พื้นที่สาธารณะ/ เส้นทางสัญจร
3	แผนที่ลักษณะทาง กายภาพที่ สามารถจับต้องได้	จุด	จับต้องได้	สถาปัตยกรรม องค์ประกอบขนาด เล็ก และพืชพรรณ
4	แผนที่แสดงพื้นที่ เพื่อการท่องเที่ยว	จุด	จับต้องไม่ได้	ฟังก์ชันของเมือง
แผนที่ระดับ Microscale				
5	แผนที่แสดงพื้นที่ ทางวัฒนธรรม	แผนที่ ความถี่	จับต้องไม่ได้	กิจกรรมทางสังคม ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อ

6	แผนที่แสดงพื้นที่ โบราณสถาน	จุด	จับต้องไม่ได้	เรื่องราว ประวัติศาสตร์ ชื่อ สถานที่และภาษา
7	แผนที่แสดงพื้นที่ เส้นทางเดินเรือ อาหาร	เส้น	จับต้องไม่ได้	อาหาร
8	แผนที่แสดงการ เข้าถึงทางเรือ	จุด	จับต้องไม่ได้	วิถีชีวิต

ทบทวนวรรณกรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวทางเลือกประเภทหนึ่ง ที่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้สัมผัสวัฒนธรรมของสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง (นุชนารถ รัตนสุวงศ์ชัย, 2554) ซึ่งอาจรวมถึงการเยี่ยมชมสถานที่ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถาน และหอศิลป์ รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น เทศกาล ประเพณี หรือการเข้าร่วมในกิจกรรมแบบดั้งเดิม (ชิตาวีร์ สุขคร, 2562) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเป็นวิธีการที่นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน และสัมผัสกับประสบการณ์ของแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ยังสามารถเป็นช่องทางในการสนับสนุนธุรกิจและชุมชนในท้องถิ่นได้ โดยภาครัฐก็ได้ให้ความสำคัญโดยกำหนดนโยบายมุ่งเน้นการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ได้มูลค่าเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 2 ในปี พ.ศ. 2570 อีกด้วย ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเป็นพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก แต่สิ่งสำคัญคือต้องตระหนักถึงความท้าทายที่อาจเกิดขึ้น และต้องมีการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสามารถช่วยยกระดับชีวิตของทุกคนในพื้นที่ และสร้างประสบการณ์ที่มีคุณภาพให้นักท่องเที่ยวได้อีกด้วย

สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง (Built environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองกิจกรรมการดำรงชีวิต อาจจะถูกกลมกลืนกับธรรมชาติ หรือการสร้างใหม่โดยไม่สนใจบริบท

(Roof and Oleru, 2008) โดยสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างเป็นเรื่องของคนกับเมืองที่มีความสัมพันธ์กันในหลายมิติ รวมทั้งกาลเวลาจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของงานสถาปนาศิลปะ การวางผังเมือง พื้นที่สาธารณะ ถนน ทางสัญจร ชุมชน และสังคม

ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape) เป็นการเสริมสร้างความเข้าใจกับพื้นที่ของเมืองที่ได้สร้างขึ้นในอดีต สามารถสะท้อนคุณลักษณะทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางธรรมชาติได้ และเวลาก็พัฒนาเป็นบริบทของเมือง (กุลพัชร์ เสนิงค์ ณ อยู่ธยา, 2559) โดยแนวคิดนี้สามารถประเมินสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งในรูปแบบของนามธรรมและรูปธรรมที่ใช้การพิจารณาจากหลายองค์ประกอบที่สามารถเห็นได้จากการสำรวจ (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2559) ปัจจุบันการตีความองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ (Siririsak, 2007) ดังนี้

1. องค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ที่สามารถจับต้องได้ (Tangible) โดยงานวิจัยนี้จำแนกองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ที่สามารถจับต้องได้เพื่อเป็นแนวทางในการลงเก็บข้อมูลได้ดังนี้

1.1. สถาปัตยกรรม คืองานสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงความเป็นอยู่ของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ หรือโครงสร้างที่ได้รับการพัฒนาความต้องการทางสังคม สามารถบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่เคยเกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นจุดหมายตาของเมือง (Landmark) กลายเป็นที่รับรู้หรือเครื่องบ่งชี้ความสำคัญของเมือง จะแทนที่พื้นที่ดังกล่าวด้วยลักษณะของจุดในแผนที่การสำรวจ

1. สถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัย แบ่งเป็น บ้านสวน หมู่บ้านจัดสรร
2. สถาปัตยกรรมประเภทพื้นที่เชิงพาณิชย์ แบ่งเป็น คาเฟ่ และร้านอาหาร ตลาดน้ำ ร้านชำ ร้านขายของ
3. พื้นที่ทางความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัด และศาลาตามความเชื่อ
4. พื้นที่รองรับการค้าคิณของนักท่องเที่ยว
5. พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

6. พื้นที่สวนสาธารณะ

1.2. ฉาก ทักษะภาพ และเส้นขอบฟ้า คือ ความประทับใจแรกของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ เส้นขอบฟ้าคือเส้นที่เกิดจากมุมมองของมนุษย์จากระยะไกล ลักษณะเป็นเส้นที่บรรจบท้องฟ้าและขอบเมือง ลักษณะองค์ประกอบของภูมิทัศน์ทั้งสองอย่างนี้จากการลงสำรวจพื้นที่สามารถพบเห็นทักษะภาพและเส้นขอบฟ้าได้ในพื้นที่เปิดโล่ง (Open Space) เนื่องจากบริบทคลองบางพรหม งานสถาปัตยกรรมประเภทบ้านจะปิดกั้นการมองเห็น ดังนั้นเราจะแทนที่พื้นที่ดังกล่าวด้วยแผนที่ทางภูมิศาสตร์ในการสำรวจ

1.3. พื้นที่สาธารณะ/เส้นทางสัญจร คือ ถนน พื้นที่ริมน้ำ พื้นที่รวมพลที่สามารถทำกิจกรรมได้ถูกเรียกว่า พื้นที่สาธารณะ รวมไปถึงเส้นทางการสัญจรในรูปแบบอื่น ๆ ของเมือง (สฤชดี ตียะวงศ์สุวรรณ, รวี หาญเชษฐิ, และสุณีย์ กวีตราศัย, 2557) จะแทนที่พื้นที่ดังกล่าวด้วยลักษณะแผนที่การสัญจรในแผนที่การสำรวจ

1.4. องค์ประกอบขนาดเล็ก ที่สามารถแสดงออกถึงรูปแบบศิลปะของเมือง เช่น สะพาน การตกแต่ง รูปปั้น ที่สามารถดึงดูดผู้คนให้เข้ามาเยือนได้ ในการสำรวจครั้งนี้พบองค์ประกอบขนาดเล็กที่ยังแสดงถึงลักษณะรูปแบบความสัมพันธ์ของคนริมคลอง โดยจะแทนที่พื้นที่ดังกล่าวด้วยลักษณะของจุดในแผนที่การสำรวจ

1.5. พิษพรณ ลักษณะภูมิประเทศมีผลต่อการเจริญเติบโต ต้นไม้หรือพิษพรณในพื้นที่นั้น ๆ จึงมีความเป็นมาและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเมืองและผู้คนในเมือง (UNESCO World Heritage Center, 2011) จะแทนที่พื้นที่ดังกล่าวด้วยลักษณะของจุดในแผนที่การสำรวจ

2. องค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ (Intangible) โดยงานวิจัยนี้จำแนกองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ที่สามารถจับต้องไม่ได้เพื่อเป็นแนวทางในการลงเก็บข้อมูลได้ดังนี้

2.1. ฟังก์ชันของเมือง แสดงลักษณะหน้าที่และบทบาทของเมืองนั้น ๆ โดยคลองบางพรหมทำหน้าที่เป็นสายคลองวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชนและการ

ท่องเที่ยวที่สามารถมองผ่านประวัติศาสตร์ของการพัฒนาพื้นที่ได้ ในการสำรวจจะแทน ฟังก์ชันพื้นที่การท่องเที่ยวด้วยลักษณะของจุดในแผนที่

2.2. กิจกรรมทางสังคม ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อ กิจกรรม และประเพณีแสดงให้เห็นว่าผู้คนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็น องค์ประกอบหนึ่งที่แสดงภาพลักษณะของพื้นที่ กิจกรรมและประเพณีควรกระทำอย่างต่อเนื่อง ในการสำรวจจะแทนกิจกรรมและประเพณีด้วยลักษณะของจุดในแผนที่

2.3. เรื่องราว ประวัติศาสตร์ ชื่อสถานที่ และภาษา พื้นที่เมืองมักมีประวัติศาสตร์ และเรื่องราวอันยาวนานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการของผู้คนและสถานที่ ควรได้รับการจด บันทึกลงเพื่อเป็นหลักฐาน หรือถูกบันทึกเป็นโบราณสถาน รวมทั้งชื่อสถานที่ที่มีความน่าสนใจ และเรื่องราวที่สัมพันธ์กัน หลายครั้งเราจะเห็นชื่อมาจากบุคคลสำคัญ ชื่อต้นไม้ ชื่อกิจกรรม ชื่อสินค้า หรือเทศกาล ในการสำรวจแทนโบราณสถานด้วยลักษณะของจุดในแผนที่

2.4. อาหาร อาหารในที่นี้รวมไปถึงเครื่องเทศ ผลไม้ วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น ที่สามารถสะท้อนภาพเอกลักษณ์ของสถานที่ได้ อาหารเป็นภาษาอย่างหนึ่งที่สามารถแยกแยะ ที่มาได้ ในการสำรวจเราแทนเส้นทางเดินเรือขายอาหารด้วยลักษณะของเส้นในแผนที่

2.5. วิถีชีวิต คือ ลักษณะการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนริมคลองอย่างเป็น ธรรมชาติ ไม่ใช่วิถีชีวิตที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น การใช้เรือของผู้คน เพื่อเดินทางไปยังพื้นที่กิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถสะท้อนออกมาเป็นจุดการเข้าถึงพื้นที่ทางเรือ

ผลการศึกษา

จากการรวบรวมเอกสารแสดงให้เห็นว่า ชุมชนย่านคลองบางพรหมในอดีตทำสวน อยู่ปากคลองซึกพระ เห็นได้จากร่องรอยสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง ที่มีชื่อว่าศาลพระแม่โพสพเก่า ตั้งอยู่ริมคลองบางพรหมตรงแยกคลองลัดมะยม ซึ่งในอดีตพื้นที่ตรงนี้เป็นศูนย์รวมของการทำ พิธีกรรม ลักษณะการทำกรเกษตรจากเดิมเป็นการทำนาเมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่จึงมีการ ปรับเปลี่ยนมาทำสวนผลไม้ (สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, 2555) แต่ในปัจจุบันคลองบางพรหม เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยหนาแน่น บ้านเรือนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ใกล้เคียงกัน หน้าบ้านหันหน้า

ทางคลอง พื้นที่รอบบ้านเป็นสวนผักผลไม้ มีท่าเรือริมคลองเกือบทุกหลัง ในแต่ละวันจะมีกิจกรรมทางน้ำผ่านมาเป็นช่วง ๆ ได้แก่ พระสงฆ์บิณฑบาตทางน้ำในช่วงเวลาเช้า เรือขายอาหาร คนในชุมชนสัญจรติดต่อกันทางน้ำ เรือส่งของจากบริษัทไปรษณีย์ไทย รวมไปถึงการพัฒนาในด้านการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวพายเรือคายัคชมวิถีชีวิตด้วยตัวเองเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ พร้อมการเพิ่มขึ้นของแหล่งท่องเที่ยวประเภทตลาดน้ำที่กำลังได้รับความนิยม

จากการลงสำรวจพื้นที่ทางกายภาพของคลองในเขตตลิ่งชันและทวีวัฒนา ทำให้สามารถแบ่งการทำงานออกเป็น 2 ระบบคือ ระดับย่านห้าสายคลองซึ่งเป็นการมองภาพรวมทั้งระบบสายคลองที่เชื่อมต่อกัน และระดับคลองในส่วนของคลองบางพรมที่มีการสำรวจและวิเคราะห์รายละเอียดเพียงคลองเดียว

ภาพที่ 3 ภาพการซ้อนทับของแผนที่ระดับภาพรวม (สำรวจในปี พ.ศ. 2566)

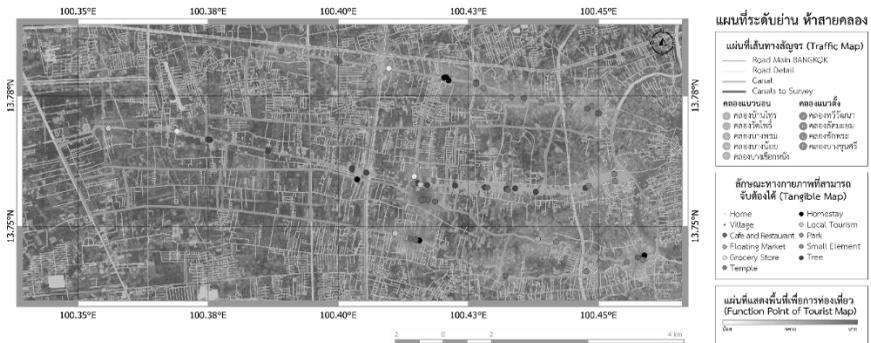
ที่มา อัสตากรณ์ เกียรติธินวัฒน์, 2566

แผนที่ระดับย่านห้าสายคลอง

1. แผนที่ทางภูมิศาสตร์

ภาพถ่ายดาวเทียมสามารถสะท้อนลักษณะทางภูมิประเทศ ในการศึกษาพบรูปแบบพื้นที่เปิดโล่งและลักษณะโครงสร้างของงานสถาปัตยกรรม พื้นที่เปิดโล่ง คือ พื้นที่ภายนอกอาคารทั้งหมด ทั้งพื้นที่สีเขียวและพื้นที่ลาดแข็ง แต่ไม่รวมพื้นที่ที่มีฐานโครงสร้างหรือฐานอาคาร ในบริเวณพื้นที่เปิดโล่งคลองบางพรมทำหน้าที่หลากหลายรูปแบบ เช่น พื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้งาน (พื้นที่รกร้าง พื้นที่ว่างเปล่า และพื้นที่ชาย) พื้นที่สีเขียว (พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่

สวนเก่า) เป็นต้น โดยพื้นที่ดังกล่าวส่วนใหญ่อยู่บริเวณเขตทิวพัฒนา ส่วนท้ายของคลองบางพรมไปทางคลองทิวพัฒนา พื้นที่เปิดโล่งสามารถทำให้เรามองเห็นฉากและทัศนียภาพ ตามองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ที่สามารถจับต้องได้ ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ที่ไม่มีสิ่งปลูกสร้างปกคลุมทำให้มุมมองที่เกิดขึ้นสามารถมองเห็นเส้นตัดระหว่างโลกกับท้องฟ้าได้ หรือที่เรียกว่า เส้นขอบฟ้าซึ่งเป็นหนึ่งองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ที่สามารถจับต้องได้ พื้นที่เปิดโล่งจะส่งผลถึงลักษณะพืชพรรณ ในเรื่องประเภทต้นไม้ริมคลองมากกว่าพื้นที่ที่มีสิ่งก่อสร้างปกคลุมอีกด้วย (งานสถาปัตยกรรมอธิบายในหัวข้อถัดไปจากแผนที่ลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้)

ภาพที่ 4 แผนที่ระดับย่าน ห้าสายคลอง (สำรวจในปี พ.ศ. 2566)

ที่มา อัสตากรณ์ เกียรติธวัชณ์, 2566

2.แผนที่ลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้

จากการทบทวนวรรณกรรมมีการจัดกลุ่มเพื่อให้ข้อมูลเป็นระเบียบและไม่ซ้อนทับกันในด้านเนื้อหาได้ผลการศึกษาลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับตัวได้บริเวณริมคลองทั้ง 5 สาย ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้ (สำรวจในปี พ.ศ. 2566)

ลำดับ	ลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับ ต้องได้	จำนวน (จุด-พื้นที่)	ร้อยละ	รูปแบบ พื้นที่
สถาปัตยกรรม				
1	พื้นที่พักอาศัย (เก็บข้อมูลเฉพาะคลอง บางพรหม)	2,407	100	ส่วนตัว
	1.1. บ้าน	2,165	89.95	
	1.2. หมู่บ้านจัดสรร	242	10.05	
2	พื้นที่เชิงพาณิชย์	25	100	สาธารณะ
	2.1. คาเฟ่ และร้านอาหาร	20	80	
	2.2. ตลาดน้ำ	2	8	
	2.3. ร้านชำ ร้านขายของ	3	12	
3	พื้นที่ทางความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์	20		สาธารณะ
4	พื้นที่รองรับการค้างคืนของ นักท่องเที่ยว	8		สาธารณะ
5	พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนและแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงเกษตร	6		สาธารณะ
6	พื้นที่สาธารณะสีเขียว	2		สาธารณะ
องค์ประกอบขนาดเล็ก				
7	องค์ประกอบขนาดเล็ก	3		ส่วนตัว
พืชพรรณ				
8	พืชพรรณ	18		ส่วนตัว

2.1. สถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัย มีทั้งหมดรวม 2,407 จุด โดยเก็บเฉพาะ คลองบางพรหมที่เป็นคลองหลักในการศึกษา บ้านสามารถแยกออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ กลุ่มแรกเป็นบ้านที่พักอาศัย 2 ชั้น มีพื้นที่รอบบ้านปลูกต้นไม้ทั้งไม้ประดับ ไม้ผล มีศาลานั่งเล่น หรือทำน้ำเป็นทางขึ้นลงคลองส่วนตัวของตัวเอง พื้นที่ริมคลองบางหลังจะมีรั้วโปร่งที่สามารถมองเห็นพื้นที่ตัวบ้านด้านในได้ ลักษณะดังกล่าวยังคงเชื่อมต่อกันด้วยการมองเห็น และบางหลังไม่มีรั้วกันเลยแต่จะมีสุนัข หรือพุ่มไม้ที่ปลูกเป็นแนวยาวเพื่อสร้างการรับรู้การแบ่งเขตพื้นที่ กลุ่มที่สองเป็นลักษณะบ้านริมคลองที่มีชานหน้าบ้านติดกับคลอง สามารถออกมาซักผ้า ล้างจานกันบริเวณชานพักดังกล่าว บ้านเรือนทั้งสองแบบจะเรียงกันแบบไม่มีระบกระเบียบ เป็นลักษณะการสร้างต่อ ๆ กันไป มีทั้งหมด 2,165 จุด ส่วนบ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรที่ดิน (หมู่บ้านจัดสรร) จะมีลักษณะการแบ่งแปลงที่เท่า ๆ กัน ผิวดินภายนอกเป็นรูปแบบเหมือนกัน ส่วนใหญ่หมู่บ้านจัดสรรในลักษณะดังกล่าวไม่ได้ให้ความสำคัญกับพื้นที่ริมคลองมากนัก ลักษณะสิ่งก่อสร้างที่ติดกับคลองจะเป็นกำแพงสูงทำให้ไม่สามารถมองเห็นและไม่สามารถเชื่อมต่อกันได้ มีทั้งหมด 242 จุด

2.2. สถาปัตยกรรมประเภทพื้นที่เชิงพาณิชย์ มีทั้งหมดรวม 25 จุด คิดเป็นร้อยละ 41 ของลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้ที่เป็นสาธารณะ ส่วนใหญ่เป็นคาเฟ่และร้านอาหารมีทั้งหมด 20 จุด คิดเป็นร้อยละ 80 ของพื้นที่เชิงพาณิชย์ทั้งหมด โดยลักษณะพื้นที่ที่ติดริมคลองจะเป็นพื้นที่ด้านหลังร้าน พื้นที่ครัว แต่ก็มียางร้านที่ใช้คลองเป็นตัวสร้างบรรยากาศ รองลงมาเป็นกิจการร้านค้า ร้านขายของจำนวน 3 จุด ร้านส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับคลองเป็นหลัก และสุดท้ายเป็นกิจการขนาดใหญ่ซึ่งเป็นพื้นที่ตลาดน้ำจำนวน 2 จุด ได้แก่ ตลาดน้ำคลองลัดมะยม และตลาดน้ำวัดสะพาน ตลาดน้ำดังกล่าวใช้คลองเป็นทรัพยากรหลักในการสนับสนุนการตลาดทั้งการขายและการสร้างบรรยากาศ

2.3. พื้นที่ทางความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีทั้งหมด 20 จุด คิดเป็นร้อยละ 34 ของลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้ที่เป็นสาธารณะ ส่วนใหญ่เป็นศาสนาสถานของศาสนาพุทธหรือที่เรียกว่าวัดจำนวน 19 จุด และศาลพระแม่โพสพจำนวน 1 จุด เป็นลักษณะความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลไท มีความเชื่อว่าแม่โพสพจะบันดาลให้ข้าวออกรวงงาม

สมบูรณ์ ต้องพึ่งพาฝนฟ้าอากาศที่เอื้อต่อการเพาะปลูก เป็นสถานที่ที่สะท้อนเหตุการณ์ความเชื่อของคนในพื้นที่สมัยก่อนตั้งอยู่บริเวณจุดตัดคลองบางพรหมไปยังคลองลัดมะยม ไม่สามารถเข้าถึงทางถนนได้

2.4. พื้นที่รองรับการค้างคืนของนักท่องเที่ยว มีทั้งหมด 6 จุด คิดเป็นร้อยละ 10 ของลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้ที่เป็นสาธารณะ ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบโฮมสเตย์ รีสอร์ท โรงแรมเพื่อการท่องเที่ยว พบมากในคลองบ้านโพธิ์

2.5. พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีทั้งหมด 6 จุด คิดเป็นร้อยละ 10 ของลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้ที่เป็นสาธารณะ มีลักษณะเป็นบ้านเก่าที่มีเรื่องราววัฒนธรรมท้องถิ่นมาทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และสวนต่าง ๆ ทั้งสวนผัก สวนผลไม้ และสวนกล้วยไม้ ตามอาชีพดั้งเดิมของชุมชน

2.6. พื้นที่สาธารณะสีเขียว มีทั้งหมด 2 จุด คิดเป็นร้อยละ 4 ของลักษณะทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้ที่เป็นสาธารณะ ได้แก่ สวนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ (พุทธมณฑลสาย 2) และสวนสาธารณะพุทธมณฑลสาย 2 โดยลักษณะของสวนสาธารณะที่มีอยู่ไม่สามารถขึ้นหรือลงเรือได้ รวมทั้งมีรั้วกั้นพื้นที่ริมคลองอีกด้วย

2.7. องค์ประกอบขนาดเล็ก สิ่งที่สามารถแสดงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตคนกับคลอง เช่น การยกยอที่ยังแสดงถึงลักษณะรูปแบบความสัมพันธ์ของคนริมคลองมีทั้งหมด 3 จุด พบในคลองบางพรหมเท่านั้น

2.8. พืชพรรณท้องถิ่น มีทั้งหมด 18 จุด โดยส่วนใหญ่เป็นลักษณะต้นไม้ขนาดใหญ่ รองลงมาไม้ดอกที่มีสีส้มตามฤดูกาล และกอไผ่ขนาดใหญ่ที่ขึ้นริมคลอง เป็นต้น

3. แผนที่เส้นทางสัญจร

แผนที่ชั้นที่ 3 ที่เป็นข้อมูลลักษณะเชิงเส้น แสดงความเชื่อมต่อของการเดินทางทั้งทางบกและทางน้ำ โดยการเดินทางทางน้ำมีคลองที่ศึกษาในระบบภาพรวม ทั้งหมด 5 สาย แสดงด้วยเส้นสีน้ำเงินแฉนวนอน มีคลองบ้านไทร คลองวัดโพธิ์ คลองบางพรหม (คลองหลักในการศึกษา) คลองบางน้อย คลองบางเชือกหนัง และมีคลองลัดที่สามารถเชื่อมคลองทั้ง 5 สาย แสดงด้วยเส้นสีน้ำเงินแนวตั้ง ส่วนเส้นสีฟ้าเป็นคลองที่เชื่อมต่อไป เส้นทางถนนจะถูกแสดงด้วย

เส้นสีเทา โดยสีเทาเข้มจะแสดงถึงถนนหลัก อย่างเช่น ถนนบรมราชชนนี วางตัวในแนวนอน อยู่เหนือคลองบ้านไทร มีถนนตัดในแนวตั้งในเขตดลิ่งชั้น ถนนราชพฤกษ์ และถนนพุทธมณฑลสาย 1 ในเขตทิวพัฒนา ถนนกาญจนาภิเษก ถนนพุทธมณฑลสาย 2 ถนนพุทธมณฑลสาย 3 และถนนคลองทิวพัฒนา เส้นทางถนนจะถูกแตกแยกออกไปตามลักษณะการกระจายตัวอย่างไม่เป็นระบบ

4. แผนที่แสดงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว

พื้นที่ที่มีศักยภาพในการเป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยว โดยคัดเลือกจากทฤษฎีศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีทั้งหมด 52 จุด จากทั้งหมด 58 จุด โดยพื้นที่ที่คัดออกยังขาดความสะดวกในการเข้าถึง ไม่เห็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ และไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ จากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 6A's (Steven, 2008) จากแผนที่ด้านบน พื้นที่ที่มีสีน้ำเงินเข้มมากแสดงให้เห็นถึงการเกาะกลุ่มกันมาก จะเห็นได้ว่าคลองที่มีการเกาะกลุ่มกัน 2 แบบใหญ่ ๆ คือ

A. พื้นที่ท่องเที่ยวกระจายในแนวยาวตามคลอง เห็นได้จากคลองบ้านไทรที่มีการกระจายตัวของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นจังหวะในห่างที่เท่า ๆ กัน และช่วงต้นคลองบางพรหม โดยมีระยะห่างที่มากกว่า

B. พื้นที่ท่องเที่ยวเกาะกลุ่มเป็นก้อนรวมกัน พบในคลองบางพรหม คลองบางเขื่อนหงษ์และคลองบางน้อย โดยมีการเกาะกลุ่มกันหนาแน่นในช่วงจุดตัดคลองบางพรหมกับคลองลัดมะยมที่เป็นจุดรับนักท่องเที่ยวหลัก รองลงมาเป็นบริเวณต้นคลองบางขุนศรี เข้ามาคลองบางเขื่อนหงษ์และคลองบางน้อย

ภาพที่ 5 ภาพการซ้อนทับของแผนที่ระดับคลองบางพรหม (สำรวจในปี พ.ศ. 2566)

ทีมา อัสตากรณ์ เกียรติธวัณณ์, 2566

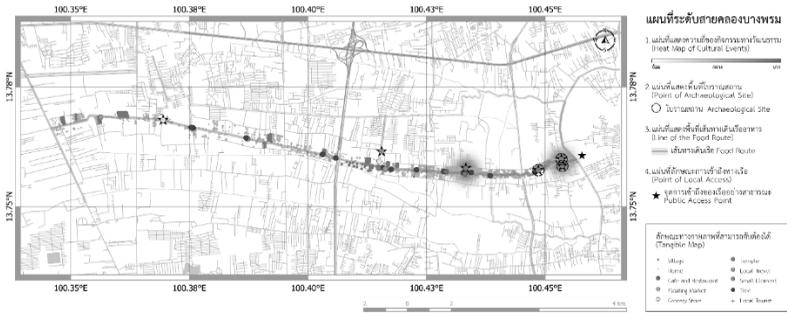
แผนที่ระดับสายคลองบางพรม

1. แผนที่แสดงความถี่ของกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ความถี่ของวัฒนธรรมสามารถวัดได้จากกิจกรรมทางสังคมและประเพณีที่สะท้อนวิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อ แสดงในแผนที่ด้วยสัญลักษณ์ของแผนภูมิความร้อน ความเข้มของสีฟ้ามากเท่ากับมีความถี่ของกิจกรรมทางวัฒนธรรมมากเท่านั้น เช่น กิจกรรมกฐินชนมหวานของวัดอินทราวาส เป็นกิจกรรมทางสังคมจากความเชื่อพุทธศาสนา และมีการทำซ้ำในทุก ๆ ปีจนกลายเป็นประเพณีเฉพาะของพื้นที่ โดยชาวบ้านในชุมชนมาช่วยกันทำขนมไทยด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง และขนมหม้อข้าวหม้อแกง รวมทั้งมีการใช้คลองเป็นสื่อกลางในการบอกบุญให้กับชุมชน เป็นต้น วัดที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่เชื่อมต่อกับสายน้ำลำคลอง มีทั้งหมด 2 วัดด้วยกัน คือ วัดอินทราวาส ที่มีพระอาจารย์พายเรือรับบิณฑบาตรช่วงเช้าของทุกวัน และกิจกรรมกฐินชนมหวานทางน้ำที่อธิบายไว้ข้างต้น ส่วนอีกหนึ่งวัดคือวัดกาญจนสิงหาสน์วรวิหาร มีกิจกรรมกฐินทางน้ำเหมือนกันแต่ไม่ได้มีการรวมกลุ่มชาวบ้านผลิตสินค้าเป็นสื่อกลางในกิจกรรม

2. แผนที่แสดงพื้นที่โบราณสถาน

พื้นที่คลองบางพรมถูกสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นลักษณะการขยายตัวของเมืองออกมาทางฝั่งตะวันตก เพื่อเป็นแหล่งผลิตอาหารให้กับคนฝั่งพระนครทำให้บริเวณดังกล่าวเริ่มมีชุมชนเกษตรกรรม มีผู้คนโยกย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่จนเกิดวัฒนธรรมและสังคมเห็นได้จากการสร้างวัดวาอารามเพื่อเป็นจุดรวมจิตใจของชุมชนนั้น ๆ พื้นที่ดังกล่าวได้รับการดูแลและพัฒนาามาจนถึงปัจจุบันกลายเป็นโบราณสถาน ลักษณะของโบราณสถานสามารถสะท้อนเรื่องราวประวัติศาสตร์ ชื่อสถานที่และภาษาที่มีความเฉพาะเจาะจง ทั้งที่เป็นการจารึกข้อความหรือเรื่องเล่าจากคนในชุมชนที่สามารถแสดงเอกลักษณ์หรือลักษณะพิเศษที่น่าสนใจได้ โบราณสถานจึงเป็นอีกจุดที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวริมคลองได้ จากการสำรวจพบโบราณสถานทั้งหมด 3 ที่คือ วัดกาญจนสิงหาสน์วรวิหาร (วัดทอง) วัดรัชฎาธิษฐานราชวรวิหาร (วัดเงิน) และวัดประสาธ แสดงในแผนที่ด้วยสัญลักษณ์ของวงกลมรอบจุดดังกล่าว

ภาพที่ 6 แผนที่ระดับสายคลองบางพรหม (สำรวจในปี พ.ศ. 2566)
ที่มา อัสตากรณ เกียรติธวัชณ์, 2566

3. แผนที่แสดงพื้นที่เส้นทางเดินเรืออาหาร

จากการลงสำรวจข้อมูลข้อมูลพบเรือขายอาหารทั้งหมด 7 ลำ 3 ช่วงเวลา ดังนี้
ช่วงสาย - เรือรับซื้อของเก่า รับซื้อทุกวัน เดินเรือจากแถววัดทองวิ่งจากต้นไปถึงปลายคลองบางพรหม

- เรือขายกวยช่าย ขายทุกวัน เดินเรือจากบริเวณคลองลัดมะยมลงมาทางใต้
เส้นคลองบางพรหม ยาวไปถึง ต้นคลองบางพรหมบริเวณคลองซึกพระ

ช่วงเที่ยง - เรือขายลูกชิ้นทอด ขายวันเสาร์และวันอาทิตย์ มาจากคลองซึกพระ ผ่านเข้ามาทางคลองบางพรหมเพื่อจอดขายที่คลองลัดมะยม และวนกลับทางวัดโพธิ์ ลัดขึ้นไปทางทิศเหนือคลองบ้านไทร

- เรือขายเปิดพะโล้ ขายทุกวัน มาจากคลองทิววัฒนา วิ่งมาถึงแค่งกลางคลองบางพรหมและวนกลับ

- เรือขายไก่ย่างเสียบไม้ มาจากคลองทิววัฒนา วิ่งมาถึงแค่งกลางคลองบางพรหมออกไปทางทิศเหนือ

ช่วงบ่าย - เรือขายไอศกรีมกะทิ ขายทุกวันมาจากบางกอกใหญ่ เข้าทางคลองบางน้อยลัดมาทางคลองวัดสะพาน มีการจอดขายในช่วงกลางวันที่วัดสะพาน จากนั้นวนกลับทางคลองบางพรหม

- เรือขายผลไม้สวน มาจากปลายคลองบางพรหม ขับผ่านตลอดสายคลองเพื่อไปขึ้นที่ตลาดตลิ่งชัน

เส้นทางวิถีชีวิตกับอาหารในสายคลองบางพรหม มีเรืออาหารมากที่สุดในช่วงต้นคลองซังพระจนถึงบริเวณกลางคลอง บริเวณคลองลัดมะยม เนื่องจากเรือขายอาหารไปจอดขายประจำที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยมและตลาดน้ำคลองวัดสะพาน รองลงมาเป็นช่วงปลายคลองฝั่งเขตทวีวัฒนา และน้อยที่สุดคือคือคลองคูขนานอื่น ๆ ที่สามารถเชื่อมจากคลองลัดไปได้แสดงในแผนที่ด้วยสัญลักษณ์ความเข้มของเส้นสีแดงที่ซ้อนทับอยู่ในเส้นทางการสัญจรทางน้ำ

4. แผนที่ลักษณะการเข้าถึงทางเรือสาธารณะ

การเข้าถึงทางเรือได้อย่างสาธารณะ หมายถึง ทุกคนสามารถนำเรือของตนเองไปขึ้นหรือลงในพื้นที่บริเวณนั้นสาธารณะ แสดงในแผนที่ด้วยสัญลักษณ์รูปดาวในบริเวณนั้นมีทั้งหมด 7 จุด ได้แก่ จุดตรงแยกปากคลองเป็นที่ของเอกชนได้รับความนิยมในการขึ้นลงของนักพายเรือ วัดกาญจนสิงหาสน์วรวิหาร วัดรัษฎาธิฐานราชวรวิหาร วัดประสาธ วัดอินทราวาส ร้านขายของชำป่าจันคลองบางพรหม และตลาดน้ำคลองลัดมะยม จากข้อมูลสามารถสังเกตได้ว่าพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้จะเป็นลักษณะกึ่งสาธารณะ ผู้คนสามารถเข้าถึงได้อย่างอิสระ จุดดังกล่าวอาจจะเป็นจุดรับนักท่องเที่ยวในการเริ่มต้น จุดพักและจุดจบของเส้นทางการท่องเที่ยวได้

จากผลการศึกษาพบว่าลักษณะรูปแบบของการสัญจร จากการวิเคราะห์แผนที่ทางภูมิศาสตร์และแผนที่การสัญจร คลองบางพรหมส่วนใหญ่เป็นเรือพายและเรือเครื่องขนาดเล็กที่เป็นของชุมชนเอง ไม่ได้มีเรือเครื่องขนาดใหญ่เพื่อการท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากขนาดความกว้างของคลองบางจุดแคบส่งผลให้เรือขนาดใหญ่สวนกันลำบาก ทำให้คลองยังคงความสงบเรือเล็กที่ไม่มีเครื่องสามารถสัญจรได้อย่างปลอดภัยเนื่องจากไม่มีคลื่นน้ำกระแทก ลักษณะ

ทางกายภาพของคลองสามารถเป็นเงื่อนไขที่สร้างรูปแบบสัญจรทางเรือเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้

ช่วงต้นคลองบางพรหมจนถึงกลางคลอง มีลักษณะองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ที่สามารถจับต้องได้ เป็นจำนวนมากทั้งในรูปแบบที่เป็นส่วนตัว เช่น บ้านสวนริมคลองมีการเกาะกลุ่มอย่างหนาแน่นโดยลักษณะยังคงพื้นที่เพาะปลูกกรอบที่พักอาศัยสามารถแสดงความเอกลักษณ์เดิมจากเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่เป็นพื้นที่ทางการเกษตรประเภทสวนผลไม้ โดยมีองค์ประกอบที่เหมือนกันหลายจุด ไม่ว่าจะเป็นหน้าบ้านยังคงหันมาทางคลอง มีศาลาท่าน้ำ และโรงจอดเรือส่วนตัวเป็นของตัวเองในแต่ละหลังคาเรือน พื้นที่รอยต่อระหว่างบ้านและคลองแม้จะมีรั้วกันที่มีความโปร่งสามารถเชื่อมต่อผู้คนจากบนบกลงสู่สายน้ำได้ทั้งการมองเห็นและทางกายภาพ บ้านบางหลังใช้พืชพรรณในการสร้างขอบเขตพื้นที่แนววัสดุก่อสร้างแบบถาวร รวมทั้งรูปแบบที่เป็นสาธารณะ เช่น วัด ก็เป็นพื้นที่ที่เป็นจุดรวมตัวกันของผู้คนในย่าน ทั้งในด้านการเปลี่ยนถ่ายการเดินทางจากเรือสู่รถ หรือรถสู่เรือ และด้านวัฒนธรรมทั้งในแง่มุมของการเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ การมีอยู่ของโบราณสถาน รวมทั้งความถี่ของประเพณีนิยมที่ยังคงสืบต่อกันในปัจจุบัน จากการวิเคราะห์ในแผนที่ระดับคลองเกิดรูปแบบลักษณะทางกายภาพที่วัดแทรกตัวระหว่างพื้นที่พักอาศัยเป็นช่วง ๆ เกิดเป็นฉากทัศน์นิยามของเมืองริมคลองที่มีการผสมผสานสถาปัตยกรรม องค์ประกอบขนาดเล็ก และพืชพรรณได้อย่างลงตัว สามารถสะท้อนวิถีชีวิตของย่านได้อย่างแท้จริง โดยใช้พื้นที่วัดและตลาดน้ำเป็นจุดหลักในการรับนักท่องเที่ยวหรือเป็นจุดแวะพัก นอกจากนี้ยังมีเรือขายอาหารที่มาเป็นช่วงเวลาสร้างพลวัตวิถีชีวิตที่เคลื่อนไหวให้คลองบางพรหม ซึ่งรูปแบบวิถีชีวิตดังกล่าวสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวระหว่างทางได้ ด้วยจำนวนเรือในการสัญจรที่ไม่มากนัก แต่มีฉากทัศน์ภาพและกิจกรรมริมคลองที่มีความถี่มาก

ภาพที่ 7 ภาพแสดงแผนที่ที่แนะนำเส้นทางการท่องเที่ยวคลองบางพรม (สำรวจในปี พ.ศ. 2566)

ทิมา อัสตากรณ์ เกียรติธวัชณ์, 2566

ในทางกลับกันพื้นที่บริเวณกลางคลองจนถึงปลายคลอง บริเวณคลองหัววัฒนา มีลักษณะองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ที่สามารถจับต้องได้จำนวนน้อยกว่า ช่วงต้นคลอง มีบ้านสวนริมคลองสลักกับพื้นที่เปิดโล่ง พื้นที่สีเขียว พืชพรรณ ต้นไม้ใหญ่ กิจกรรมริมคลองน้อย รวมทั้งพื้นที่การเข้าถึง ความถี่ของวัฒนธรรม และเส้นทางเรืออาหารมีจำนวนน้อย เหมาะกับการพายเรือเพื่อออกกำลังกาย หรือการพายเรือระยะไกล สามารถใช้ความเร็วในการพายได้มาก ไม่ต้องใช้ความละเอียดในการรับชม เส้นทางการท่องเที่ยวนี้ สามารถเป็นฐานข้อมูลนำไปเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ได้ โดยเฉพาะชุมชนท่องเที่ยวคลองลัดมะยมใต้ (CBT) เป็นชุมชนหลักในคลองบางพรมนี้ สามารถนำข้อมูลไปสร้างกิจกรรมทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยว

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยในครั้งนี้ การสำรวจเพื่อศึกษาศักยภาพสายคลองบางพรมและคลองที่เชื่อมต่อกัน ได้ข้อมูลการสำรวจเชิงพื้นที่ โดยการเก็บข้อมูลแบบรวดเร็ว นำมาวิเคราะห์

รูปแบบความสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างของเมืองผ่านทฤษฎีภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่าคลองบางพรหมมีองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ทั้งรูปแบบที่จับต้องได้และไม่ได้ เป็นจำนวนมากในช่วงต้นคลองถึงปลายคลอง เหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวชมฉากทัศนียภาพของเมืองริมคลองที่มีการผสมผสานสถาปัตยกรรมองค์ประกอบขนาดเล็ก และพืชพรรณ ส่วนช่วงกลางคลองถึงปลายคลองมีจำนวนองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์น้อย ไม่มีจุดเด่นในรายละเอียดสถานที่มากนัก แต่มีสวนผลไม้ พื้นที่เกษตรกรรมสลับกับบ้านเรือนริมคลอง เหมาะกับการพายเรือเพื่อออกกำลังกาย หรือเน้นการพายระยะไกล ไม่ต้องใช้ความละเอียดในการเที่ยวชม ดังนั้นจากการสำรวจคลองบางพรหมมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบการท่องเที่ยววัฒนธรรม เนื่องจากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงโบราณคดีที่มีจุดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตคนริมคลองกับสายน้ำ และตลาดน้ำที่สะท้อนความสนใจของนักท่องเที่ยวและระบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ วิกาวิ พลรัตน์ (วิกาวิ พลรัตน์, 2551) ที่ศึกษาพบว่าคลองบางพรหมเป็นหนึ่งคลองที่มีทรัพยากรที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำ โดยใช้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประวัติศาสตร์เป็นจุดขาย ในหัวข้อเรื่องการย้อนรอยเส้นทางประวัติศาสตร์อดีตราชธานีกรุงธนบุรี มีการสำรวจลักษณะทางกายภาพสถานที่ท่องเที่ยวริมคลอง วิเคราะห์คุณค่าด้านวัฒนธรรมเชิงคุณภาพ นอกจากนี้กรุงเทพมหานคร ยังมีการสนับสนุนโครงการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีใหม่สายคลองประวัติศาสตร์ เป็นลักษณะการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมริมคลองทั่วกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะฝั่งธนบุรี อีกด้วย

รายการอ้างอิง

กุลพัชร์ เสนิงส์ ณ ออยุธยา. (2559). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่านประวัติศาสตร์เมืองเก่าลพบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2559). ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์. **วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม**. 30(1), 27-36.
- ชิตาวีร์ สุขคร. (2562). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย. **วารสารเพื่อการ พัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน**. 1(2), 1-7.
- นุชนารถ รัตน์สูงศักดิ์ชัย. (2554). กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. **วารสาร มนุษยศาสตร์**. 18(1), 31-50.
- ปฎิพล ยอดสุรางค์. (2562). ภัยคุกคามต่อลักษณะทางกายภาพของชุมชนเก่าริมน้ำในเขตที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยา. **วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล**. 28(1), 21-34.
- วิภาวี พลรัตน์. (2551). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำ: กรณีศึกษา ย้อนรอยเส้นทาง ประวัติศาสตร์อดีตราชธานีกรุงธนบุรี (ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สฤณี ดิยะวงศ์สุวรรณ, รวี หาญเผชิญ, และสุณีย์ กวีศราศัย. (2557). ศักยภาพเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาจังหวัดอย่างบูรณาการกรณีศึกษาจังหวัดบึงกาฬ. **วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วย สถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม**. 28, 299-371.
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. (2555). ย่านตลิ่งชัน : ประวัติศาสตร์ พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลง. **ตำราวิชาการ**. 11(1), 190-219.
- อัสตาภรณ์ เกียรติธันวัดน์. (2566). แผนที่ระดับย่าน ห้าสายคลอง(แผนที่สำรวจ). 5 กุมภาพันธ์ 2566
- อัสตาภรณ์ เกียรติธันวัดน์. (2566). แผนที่ระดับสายคลองบางพรหม(แผนที่สำรวจ). 5 กุมภาพันธ์ 2566
- อัสตาภรณ์ เกียรติธันวัดน์. (2566). ภาพการซ้อนทับของแผนที่ระดับคลองบางพรหม(แผนที่สำรวจ). 5 กุมภาพันธ์ 2566
- อัสตาภรณ์ เกียรติธันวัดน์. (2566). ภาพการซ้อนทับของแผนที่ระดับภาพรวม(แผนที่สำรวจ). 5 กุมภาพันธ์ 2566

- อัสตาดารณ์ เกียรติธินวัฒน์. (2566). ภาพแผนที่แสดงตำแหน่งขอบเขตคลองที่ศึกษา.
12 มกราคม 2566
- อัสตาดารณ์ เกียรติธินวัฒน์. (2566). ภาพแสดงกระบวนการทำงาน. 12 มกราคม 2566
- อัสตาดารณ์ เกียรติธินวัฒน์. (2566). ภาพแสดงแผนที่แนะนำเส้นทางการท่องเที่ยวคลองบาง
พรม(แผนที่สำรวจ). 5 กุมภาพันธ์ 2566
- Rehab, E. G. (2022). Exploring Travel Behaviour Post-COVID-19:Towards a More
Responsible Tourism. **Tourism and Innovation Journal**. 15(2) ,
203-214.
- Roof, K., and Oleru, N. (2008). Public health: Seattle and King County's push for
the built environment. **Journal of Environmental Health**. 71(1),
24-27.
- Sirisrisak, T. (2007). **Historic Urban Landscape: Interpretation and
Presentation of the Image of the City**. Paper Presented at the
ICOMOS Thailand International Symposium 2007, 1 November 2007.
ICOMOS Thailand. Bangkok: ICOMOS Thailand.
- Steven, P. (2008). Five limitations of destination brand image measurement.
Tourism Recreation Research. 33(3), 361-363.
- UNESCO World Heritage Center. (2011). **Recommendation on the Historic
Urban Landscape**. Paper Presented at the Proceedings of the Records
of the General Conference 36th Session, 10 November 2011. UNESCO
Paris. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural
Organization.